

TİMÜRLÜ ŞECERESİ

(Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine 2152, v. 32-43) *

Osman F. SERTKAYA

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, Hazine Bölümü numara 2152'de kayıtlı Murakka'da, yer yer Arap harfleriyle de olmak üzere, Uygur harfleriyle yazılmış bir şecere bulunmaktadır. Kısaca «Timürlü Şeceresi» adını verdiğimiz bu şecere, baştan ve sondan eksiktir.

Hâlen murakka'nın yapraklarına yapıştırılmış durumda olan bu şecere, herhalde ilk önce rulo olarak hazırlanmış, daha sonraları da, kesilerek sahifelere yapıştırılmış olmalıdır. Şecereyi ihtiva eden yaprakların sıra takip etmeden gelişi güzel sıralanmış olması, bu yaprakların ciltlenmesinin Uygur harflerinin unutulduğu bir devirde yapılmış olduğunu bize göstermektedir.

Timürlü şeceresinde yer alan kişileri daha iyi teşhis edebilmek için, bu şecereyi Reşideddîn'in yine Topkapı Sarayı Müzesi'nin III. Ahmed bölümünde 2937 numarada kayıtlı olan *Kitâbü Neseb-nâme-i mülûk* (diğer adı ile *Şu'b-ı Pencgâne*) adlı şecere kitabının 96^a-199^b varakları arasında yer alan üçüncü bölümündeki Mogol Şeceresi (*Şu'b-ı Mogol*) ile de karşılaştırmak gerekmektedir.

Hazine 2152'deki Uygur harfli şecere iki bölümde incelenmelidir. İlk bölüm şecerenin başlangıcından Cengiz Han'a kadar olan bölümdür. İkinci bölüm ise Cengiz Han'ın evlatlarından şecerenin sonuna kadarki bölümdür.

* Bu çalışma, Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü'nün faaliyetleri çerçevesinde Türk ve İslâm Sanatı Kürsüsü tarafından 25 Nisan 1977-15 Mayıs 1977 tarihleri arasında yapılan «Seminer Çalışmaları»nın 25 Nisan 1977 (Pazartesi) günkü toplantısında sunulan tebliğdir.

Mogol sülâlesinin **Börte-Çino** «Bozkurt» ile **Ho'ai Maral** «Beyaz geyik»'in evlatlarından devam ettiği, bu güne kadar ulaşan tarihi ve efsanevi Mogol kaynaklarında zikr edilmektedir.

Börte-Çino ile **Ho'ai Maral**'dan sonra gelen ilk on kişi Mogol kaynaklarında şu şekilde zikredilmektedir : **Bataçi Han, Tamaça, Horiçar Mergen, Aucan Boroul, Sali Haca, Yeke Nidun, Sem Soçi, Harçu, Borcigiday Mergen** ve **Toroholçin Bayan** yani **Yıldız Han**.

Yıldız Han'dan **Çingiz Han**'a kadar da 10 göbek geçmiştir. Bu kişiler, sırası ile, şunlardır :

Yıldız Han'ın iki oğlu olmuştur. **Duva Sohur** ile **Dobun Mergen** veya **Dobun Bayan**. Her ikisi de **Yıldız Han** hayatta iken ölmüşlerdir. Efsaneye göre **Yıldız Han**, oğlu **Dobun Bayan** ile kızı **Alan-kova**'yı evlendirmiştir.

(Bk. Resim 1. Hazine 42a) (Krs. Reşideddîn, 96a)
Bu evlilikten **Belgü Nutay** (1. oğlu) ve **Böğü Nutay** (2. oğlu) adlı iki erkek çocuk doğmuştur.

Reşideddîn'in Şu'b-ı Pencgâne'sinin 96a varacağı **Dobun Bayan** ile başlamaktadır. Başlıkta Farsça **Şüret-i Dobun Bayan** ve şu'be-i **ferzendân u** ibâresi yer almaktadır. Bu Farsça ibârenin altında Mogolca **Dobun bayan uruğ-ut-luğ(a)ban** cümlesi yer almaktadır. Mogolca cümle Farsça cümlelerin tercümesidir. **Uruğ** kelimesi Türkçede ve Mogolcada «soy, sop, nesil» manasına gelen bir kelimedir. -u-t ekindeki -t Eski Türkçe ve Mogolcada çokluk eki olup, bu gün kullandığımız **-lar/-ler** ekine tekâbül etmektedir. **-luğ-** eki Mogolcada vasıta hali ekidir ve Türkçede bağlama edatı olan «ile» kelimesi karşılığıdır. **-ban** eki Mogolca iyelik ekidir ve Türkçede «kendi» kelimesi ile karşılanmaktadır. Böylece Mogolca cümleyi «Dobun bayan kendi soyu ile» şeklinde tercüme edebiliriz. **Dobun Bayan**'ın iki evladının adı, görüldüğü gibi, iki ayrı alfabe ile yazılmıştır.

(Krs. Reşideddîn, 96b)
v. 96b'de ise **Alan-koşa** ve diğer evlatları yer almaktadır. Başlıkta Farsça **Şüret-i Alan-koşa** ve şu'be-i **ferzendân u ki ez nür der vücüd âmedend** ibâresi yer almaktadır. Bu Farsça ibârenin, altında yer alan Mogolca tercümesi ise şu şekildedir. **Alan-koşa naran-u kıli-daça töregset uruğ-ut-luğ(a)ban**. Farsça ibârede **Alan-koşa**'nın evlatlarının «nür» yani «ışık, aydınlık, parlaklık»dan vücut bulduğu zikredilirken, bu kelime Mogolca cümlede **naran** yani «güneş» kelime-

si ile sarıh bir şekilde ifâde edilmektedir. **Naran** kelimesinin zikri Hazine 2152'deki metin için fevkalade mühimdir. Mogolca metindeki **naran** «güneş» kelimesinden sonra gelen -u eki genitif ekidir. **Kili** kelimesi «ışık» demektir. **-daça** eki ablatif ekidir. **Töre-** fiili Türkçede ve Mogolcada aynı mânâda kullanılan bir fiildir. «Türemek, çoğalmak». **-ğsa/-gse-** eki Eski Türkçedeki **-ğma/gme** partisip ekidir. Bugün Türkiye Türkçesinde **-an/-en** eki ile ifâde edilmektedir. -t çokluk ekidir. Böylece Mogolca cümleyi şu şekilde tercüme edebiliriz. «Alan-koşa güneşin ışığından türeyen kendi soyu ile». **Alan-koşa**'nın güneş ışığından doğduğu üç çocuktan ikisi burada zikredilmektedir. Bu iki çocuk **Bukan Katakı** (1. oğlu) ve **Bosun Salçı** (2. oğlu) dir. Üçüncü oğlu **Bodancar** ise burada zikr edilmeyip, metnin devamında yer almaktadır.

Timürlü şeceresinde ise metin v. 42a'da **Alan-koşa** ile başlamaktadır. Metnin üst tarafında **Alan-koşa** ile **Dobun bayan** birlikte resmedilmişlerdir. Fakat gerek kendi resimlerinin yazısı gerek iki oğullarının ismi zikredilmemektedir. Resim yer almayan fakat yazı ile izah edilen Şu'b-ı Pencgâne ile minyatürleri resmedilen fakat yazıları eksik olan Timürlü şeceresi görüldüğü gibi birbirini tamamlamaktadır. Biz bu iki ayrı şecereyi karşılaştırdığımız zaman Timürlü şeceresinin başlığının yer alması gereken ilk sahifesinin eksik olduğunu görüyoruz. Mevcut ilk sahifenin orta bölümünde, şecere **Alan-koşa** ile devam etmektedir. Başlıkta Farsça **Alan-koşa** ve şu'be-i **ferzendân u** ibâresi yer almaktadır. Alt satırda ise Uygur harfleri ile Farsça ibârenin Türkçe tercümesi yer almaktadır. **Alağ-koşa-nuğ oğlan-lar-ı-nuğ şu'beşi buu yosun bil-e**.

Mogol kaynaklarına göre **Dobun Bayan**'ın ölümünden sonra idare **Alan-koşa**'ya geçmişti. Efsaneye göre **Alan-koşa** kocasının ölümünden sonra üç çocuk doğurmuştur. Yine efsaneye göre **Alan-koşa**'nın çadırına gökten her gece bir ışık iniyordu. Çadırın tepesinden içeriye giren bu ışık **Alan-koşa**'ya değince **Alan-koşa** yüklü kalıyordu. Bu durum Mogol kaynaklarından **Altan Topçî**'de şöyle anlatılmaktadır. «... **Dobun Mergen** öldü. (**Dobun Mergen**) öldükten sonra **Alan-koşa** erkeksiz (olarak) üç oğlan doğurdu. **Alan-koşa**'nın ilk iki oğlu kendi aralarında «bizim yanımızda erkek yok. Bu üç çocuk kimden?» (diye konuştular). Anneleri **Alan-koşa**, onların birbirine söylediklerinden haberdar olup «siz, benim iki oğlum, benim hakkımda şüpheye düşmekte haklısınız» dedi. (**Alan-koşa** an-

lattı). Gece karanlığında sarı ışıklı (bir) erkek çocuk meydana geldi. Parlak (bir) ışık (halinde) benim çadırıma girdi. O benim karnımı oğaladığı zaman sarı Kalcin köpeği oldu (ve) dışarı çıktı. Dili (ve) dudakları ile yalamyordu, bilhassa kapıya doğru (giderken).

Mogol kaynağında anlatılan hadise görüldüğü gibi minyatürde ifâde edilmiştir. Alan-koşa'nın başının yanında yer alan güneş, bir insan başı olarak resmedilmiştir. Bu güneş motifi Reşideddîn'in metninde Mogolca naran kelimesi ile ifâde edilmişti. Keza Alan-koşa'nın solunda şira kalcin nogay yani «Sarı Kalcin köpeği» de resmedilmiştir. Görüldüğü gibi minyatür tarihi kaynaklarla tam bir uygunluk göstermektedir. Timürlü şeceresinde Alan-koşa'nın üç evladının adının yazılmadığı görülmektedir. Bu sahifenin altında Uygur harfleri ile şu ibâre yer almaktadır. «Bodancar-nıñ oğlanları buu yosun bil-e».

Burada işâret etmek istediğimiz bir husus da Türklerin ve Mogolların menşe efsanelerindeki müşterek motiflerdir. Türk destanlarında türklerin «Bozkurt»tan türemesi motifi ile Mogol efsanelerinde yer alan efsanevi ata Börte-çino yani «Bozkurt» birbirine tekabül etmektedir. Bu yüzden bazı tarihî kaynaklarda «Türklerin ve Mogolların aslı birdir» gibi cümleler yer almıştır. Yine müşterek motiflerden biri de gökten inen ışık motifidir. Türkçe Oğuz Kağan Destanı'ndaki gökten inen ışık motifi ile Mogol menşe efsanesindeki gökten inen ışık motifi birbirine tekabül etmektedir. İşte, başlangıçta aynı olan bu motiflerin, daha sonra birbirinden ayrıldığı görülmektedir. Türklerde efsanevi ced hep «Bozkurt» olarak kalmıştır. Mogollarda ise başlangıçtaki «Bozkurt» motifi Alan-koşa'dan itibaren «köpek» motifi olarak tezahür etmektedir. Hülâsa etmek istersek Türklerde ve Mogollarda başlangıçta müşterek ced olan millî «Bozkurt» motifi muayyen bir devreden sonra Türklerde «Bozkurt» Mogollarda ise «Sarı köpek» olarak görülmektedir. Bilindiği gibi Çinde bu millî hayvan motifi «kök luu» yani «ejder» dir.

(Bk. Resim 2. Hazine 37a)

(Krs. Reşideddîn, 97a)

Reşideddîn'de Alan-koşa'nın oğlu Bodancar gelmektedir. Başlık Farsça Şüret-i Bodancar ve şu'be-i ferzendân u ve Mogolca olarak da Bodancar uruğ-uuñ-luğaban şeklindedir. Bodancar'ın iki oğlu olarak da Nacın veya Necin ile Buqatay zikredilmektedir.

Timürlü şeceresinde v. 37a'da ilk önce Bodancar'ın resmi yer almaktadır. İkinci olarak Buqa resmedilmiştir.

(Krs. Reşideddîn, 97b)

Reşideddîn'de Bodancar'dan sonra Buqa gelmektedir. Başlıklar Farsça Şüret-i Buqa ve şu'be-i ferzendân u ve Mogolca Buq-a uruğ-uuñ-luğaban'dır.

(Krs. Reşideddîn, 98a)

Reşideddîn'de Buqa'dan sonra Dutum Menen gelmektedir. Başlıklar Farsça Şüret-i Dutum Menen ve şu'be-i ferzendân u ve Mogolca olarak da Duñum Menen uruğ-uuñ-luğaban şeklindedir.

Timürlü şeceresinde ise Bodancar'ın resminden sonra Uygur harfleri ile Buq-a-nıñ oğlan-lar-ı buu yosun bil-e ibâresi, ve bu ibârenin altında da Buqa'nın resmi, yer almaktadır. Buqa'dan sonra aşağı kısımda Duñum Menen resmedilmiştir.

(Bk. Resim 3. Hazine 37b)

(Krs. Reşideddîn, 98b)

Reşideddîn'de Dutum Menen'den sonra Kaydu Han gelmektedir. Başlıklar Farsça Şüret-i Kaydu Han ve şu'be-i ferzendân u ve Mogolca Kaydu Han uruğ-uuñ-luğaban şeklindedir.

Timürlü şeceresinde ise Duñum Menen'den sonra Kaydu Han resmedilmiştir.

(Krs. Reşideddîn, 99b)

Reşideddîn'de Kaydu Han'dan sonra Bay Songur gelmektedir. Farsça başlık Şüret-i Baysonğur ve şu'be-i ferzendân u şeklindedir. Baysanğur uruğ-uuñ-luğaban şeklinde olması gereken Mogolca başlık yeri ise boş bırakılmıştır.

(Krs. Reşideddîn, 100a)

Timürlü şeceresinde ise Kaydu Han'dan sonra Bay Songğur zikredilmekte ve resmedilmektedir. Baysonğur'dan sonra ise sahifenin dibinde Tümüne Han'ın ismi zikredilmektedir. Tümüne Han'ın resmi ise v. 43b'de yer almaktadır.

(Bk. Resim 4. Hazine 43b)

Reşideddîn'de Bay Songur'dan sonra Tümüne Han gelmektedir. Başlık Farsça Şüret-i Tümüne Han ve şu'be-i ferzendân u ve Mogolca Tümüne Han uruğ-uuñ-luğaban şeklindedir.

Timürlü şeceresinde resmedilen ilk kişi, yazısı v. 37b'de zikredilen Tümüne Han'dır. Tümüne Han'dan itibaren Timürlü şeceresi iki kola ayrılmaktadır. Bir kol Qabil Han ile devam ederken diğer kol Kaçulay ile devam etmektedir.

(Krs. Reşideddîn, 101b)

Reşideddîn'de Tümüne Han'dan sonra Kubul Han gelmektedir.

Başlıklar Farsça **Şüret-i Kubul Han** ve **şu'be-i ferzendân u** ve Mogolca olarak da **Kubul Han uruğ-uñ-lugaban** şeklindedir.

(Krs. Reşideddîn, 102b)

Timürlü şeceresinde ise **Tümine Han**'dan sonra **Kabil Han** zikredilmekte ve resmedilmektedir.

Reşideddîn'de **Kubul Han**'dan sonra **Bartan Bahadır** gelmektedir. Başlıklar Farsça **Şüret-i Bartan Bahadır** ve **şu'be-i ferzendân u** ve Mogolca olarak da **Bartan Bağatur uruğ-uñ-lugaban** şeklindedir.

(Krs. Reşideddîn, 103b)

Timürlü şeceresinde **Kabil Han**'dan sonra **Bartan Bağatur** zikredilmekte fakat resmedilmemektedir.

Reşideddîn'de **Bartan Bahadır**'dan sonra **Yisügey Bahadır** gelmektedir. Başlıklar Farsça **Şüret-i Yisügey Bahadır** ve **şu'be-i ferzendân u** ve Mogolca olarak da **Yisügey Bahadır uruğ-uñ-lugaban** şeklindedir.

Timürlü şeceresinde **Bartan Bağatur**'dan sonra **Yisügey Bağatur** zikredilmekte fakat resmedilmemektedir.

(Krs. Reşideddîn, 105b)

Reşideddîn'de **Yisügey Bahadır**'dan sonra **Çiñgiz Han** gelmektedir. Başlıklar Farsça **Şüret-i Çiñgiz Han** ve **şu'be-i ferzendân u** ve Mogolca olarak da **Çiñgiz Han uruğ-uñ-lugaban** şeklindedir.

Timürlü şeceresinde **Yisügey Bağatur**'dan sonra **Çiñgiz Han** zikredilmekte ve resmedilmektedir.

Böylece **Dobun Bayan** ve **Alançova**'dan **Çiñgiz Han** yani **Temucin**'e kadar 10 göbek geçmiş olmaktadır. Bunlar sırası ile, **Alançova**, **Bodancar**, **Buka**, **Duñum Menen**, **Kaydu**, **Baysonğur**, **Tümbine/Tümine**, **Kubul/Kabil**, **Bartan Bahadır** ve **Yisügey Bahadır**'dur.

Timürlü şeceresinin ikinci bölümünde, **Cengiz Han**'ın evlatlarından **Timür Küregen** ve torunlarına kadar gelen kişilerin şeceresi yer almaktadır.

(Bk. Resim 5. Hazine 43a)

(Krs. Reşideddîn, 106b)

Reşideddîn'de v. 106b'de **Çingiz Han**'ın 4 oğlu şu sıra ile yer almaktadır.

İlk olarak Farsça **Şu'be-i Toluy** piser **Çiñgiz Han** ve Mogolca **Toluy Han-u yirug** inu «**Toluy Han**'ın resmidir» başlıkları ile **Toluy Han**,

İkinci olarak Farsça **Şu'be-i Ögedey** piser sıyım **Çiñgiz Han** ve Mogolca **Ögedey Han-u (yirug) inu** «**Ögedey Han**'ın resmidir» başlıkları ile, **Ögedey Han**,

Üçüncü olarak Farsça **Şu'be-i Ça(ğa)day Han** piser **Çiñgiz Han** ve Mogolca **Ça(ğa)day Han-u yirug inu** «**Çağatay Han**'ın resmidir» başlıkları ile, **Çağatay Han**,

Son olarak Farsça **Şu'be-i Coçi Han** piser **Çiñgiz Han** ve Mogolca **Coçi Han-u yirug inu** «**Coçi Han**'ın resmidir» başlıkları ile, **Coçi Han** yer almaktadır.

(Krs. Reşideddîn, 107b)

Reşideddîn'de varak 107b'de Farsça **Şüret-i Coçi Han** ve **şu'be-i ferzendân u** ve Mogolca **Coçi Han uruğ-uñ-lugaban** başlıkları ile **Coçi Han** yer almaktadır. **Coçi Han**'ın soyu v. 117a'ya kadar devam etmektedir.

(Krs. Reşideddîn, 117a)

Reşideddîn'de varak 117b'de Farsça **Şüret-i Ça(ğa)day Han** ve **şu'be-i ferzendân u** ve Mogolca **Çağaday (Han) uruğ-uñ-lugaban** başlıkları ile, **Çağatay Han** yer almaktadır. **Çağatay Han**'ın soyu v. 123a'ya kadar devam etmektedir.

(Krs. Reşideddîn, 123b)

Reşideddîn'de v. 123b'de Farsça **Şüret-i Ögedey Han** ve **şu'be-i ferzendân u** ve Mogolca **Ögedey Han uruğ-uñ-lugaban** başlıkları ile **Ögedey Han** yer almaktadır. **Ögedey Han**'ın soyu v. 127b'ye kadar devam etmektedir.

(Krs. Reşideddîn, 128b)

Reşideddîn'de v. 128b'de Farsça **Şüret-i Toluy Han** ve **şu'be-i ferzendân u** ve Mogolca **Toluy Han uruğ-uñ-lugaban** başlıkları ile **Toluy Han** yer almaktadır.

Şecere v. 43a'da iki koldan yürümektedir. Esas kol **Coçi Han** ve kardeşi **Çağaday Han** ile devam ederken **Coçi**'nin evladı **Batu** «**Bu Batuu Coçi oğ-ı**» ibâresi ile, üçüncü bir kol olarak ayrılmaktadır. İkinci kol ise **Kaçulay**'dan sonra gelen **Erdemçi Barul-a[ş]** ve ondan sonra gelen **Suğu Çeçen** ile devam etmektedir.

(Bk. Resim 6. Hazine 36b)

v. 36b'de ana kol **Ögedey**'in minyatürü ile başlamakta ve **Ögedey**'in minyatüründen sonra da kardeşi **Toluy Han**'ın minyatürü gelmektedir. Her ikisinin arasında da «**bu törteğü Çiñgiz Han oğlanları turur**» ibâresi yer almaktadır.

İkinci sütunda «bu Toğan Batu oğlu» ibâresi ile Batu yani Sayın Han'ın oğlu Toğan» ondan sonra da «bu Mönğke Temür Toğan oğlu» ibâresi ile Toğan Han'ın oğlu Mönğke Temür zikredilmiş ve resmedilmiştir.

Üçüncü sütunda ilk resmedilmiş kişi olan Karaçar Noyan'ın adı bir önceki sahifenin dibinde zikredilmiş idi. Onu adı Eğil (?) okunabilecek biri, onu da adı Alañgir (?) okunabilen bir başkası takip etmektedir.

(Bk. Resim 7. Hazine 36a)

(Krs. Reşideddîn, 129b)

Reşideddîn'de v. 129b'de Toluy Han'ın evlatları şu sıra ile zikredilmektedir.

İlk olarak Farsça Şu'be-i Hülegü Han ve Mogolca Hülegü Han yiruğ inu başlıkları ile Hülegü Han,

İkinci olarak Farsça Şu'be-i Arık Böke ve Mogolca Arık Böke-yin (yiruğ) inu başlıkları ile Arık Böke,

Üçüncü olarak Farsça Şu'be-i Kubilay Han ve Mogolca Kubilay Han-u yiruğ inu başlıkları ile Kubilay Han,

Dördüncü olarak Farsça Şu'be-i Mönğke Han ve Mogolca Mönğke Han-u yiruğ inu başlıkları ile Mönğke Han yer almaktadır.

(Krs. Reşideddîn, 130b)

Reşideddîn'de v. 130b'de Farsça Şüret-i Mönğke Han ve şu'be-i ferzendân u ve Mogolca Mönğke Han uruğ-uğ-lugaban başlıkları ile Mönğke Han yer almaktadır. Mönğke Han'ı v. 132b'de, Kubilay Han, v. 134b'de ise Temür Han takip etmektedir.

Başlıklar Farsça, Şüret-i Kubilay Kan ve şu'be-i ferzendân u ve Moğolca Kubilay Han uruğ-ut-lugaban ve Farsça Şüret-i Temür Kan ve şu'be-i ferzendân u ve Mogolca Temür Han uruğ-uğ-lugaban şeklindedir.

Timürlü şeceresi ise üç kolda devam etmektedir. İlk sütunda Toluy Han'ın evlatlarından Mönğke Han ile kardeşi Kubilay Han'ın resimleri yer almaktadır.

İkinci sütunda «bu Toğrulça, Mönğke temür oğlu» ibâresi ile Toğrulça, ve «bu Özbek, Toğrulça oğlu» ibâresi ile de Özbek (Han)'ın resimleri yer almaktadır.

Üçüncü sütunda ise ilk resmedilen kişinin adı Börgül (?) şeklinde okunabilmektedir. Onu Tarağay (Noyan) takip etmektedir. En altta ise Temür Küregen ibâresi yazılıdır.

(Bk. Resim 8. Hazine 33b)

(Krs. Reşideddîn 136b)

Reşideddîn'de v. 136b'de Farsça Şüret-i Arık Böke ve şu'be-i ferzendân u ve Mogolca Arık Böken uruğ-uğ-lugaban ibâreleri ile Arık Böke yer almaktadır.

Timürlü şeceresinde ise ilk sütunda Toluy Han'ın oğullarından Arık Böke Han yer almaktadır. Arık Böke'nin devamı artık v. 38b'de devam edecektir.

Keza v. 36a'nın ikinci sütununun sonunda yer alan Özbek Han'ın devamı da yine v. 38b'de devam etmektedir.

Üçüncü sütunda, adı bir önceki sahife olan v. 36a'da zikredilen Timür Küregen'in resmi, diz çökmüş bir şekilde ve renkli olarak resmedilmiştir. Timür'ün bu şekilde diz çökmüş bir tarzda resmedilmesi, bize bu şecerenin kaleme alınış tarihi hakkında bir bilgi vermektedir. Bu noktaya aşağıda temas edilecektir.

Timür Küregen'den sonra beş evladının resmedildiği ve zikredildiği görülmektedir. Bunlar sıra ile Ş-a(h)-ruğ, Ömer Şeyh, Mirân-sâ(h), Cihāngir, ve Cihāns-â(h)'dır.

(Bk. Resim 9. Hazine 33a)

Şecere v. 33a'da beş koldan devam etmektedir. İlk kolda Şāh-ruğ'un evlatları yer almaktadır. İlki Soyurğatmış, ikincisi Cugi adı ile zikredilen Mehmed Cugi, üçüncüsü Bay Soñggur, dördüncüsü İbrāhīm, beşincisi ise Ulug Beg'dir. İkinci kolda Ömer Şeyh'in evlatları yer almaktadır. Birincisi Bay-ka-ra, ikincisi Seyyid Ahmed, üçüncüsü Ahmed dördüncüsü İskender, beşincisi Rüşdem, altıncısı Pir Mehmed'dir. Üçüncü kolda Mirân-sāh'ın oğulları yer almaktadır. Mirānsāh'ın oğulları olan Soyurğatmış ve Halil ile Ömer ve Ebübekir'e daha sonraları ilâveler yapıldığı görülmektedir. Dördüncü kolda Cihāngir'in evlatları olan Pirmehmed ile Mehmed Sultān yer almaktadır. Bu sahifede ve daha sonraki sahife olan v. 39b'de, görüldüğü gibi, Timür'ün torunları ve torunlarının çocukları ile torunlarının torunları yer almaktadır.

(Bk. Resim 10. Hazine 39b)

Yalnız bu son iki sahifeye daha sonraları başka kalemlerin müdahale ettiği de gözden kaçırılmamalıdır.

(Bk. Resim 11. Hazine 38b)

(Krs. Reşideddîn, 138b)

Reşideddîn'de v. 138b'de Farsça Şüret-i Hülegü Han ve şu'be-i ferzendân u ve Mogolca Hülegü Han uruğ-ut-lugaban başlıkları ile Hülegü Han yer almaktadır.

Şecerede ilk sütunda «bu törtegi Toluy oğlan-ları turur» ibaresi ile Hüle(g)ü han yer almaktadır. Toluy Han'ın diğer çocukları olan Möngke Han ile Kubulay Han v. 36a'da, Arık Böke Han ise v. 33b'de zikredilmiş ve resmedilmiş idi.

İkinci sütunda «bu Cān-ı, Özbek Oğl-ı» başlığı ile Cām Bek yer almaktadır.

(Bk. Resim 12. Hazine 38a) (Krs. Reşideddîn, 140b)

Reşideddîn'de v. 140b'de Farsça Şüret-i Ahmed ve şu'be-i ferzendân u ve Mogolca Ahmed uruğ-uğ-luğaban başlıkları ile Ahmed (Han) gelmektedir.

Şecerede ise ilk sütunda Temür Han ismi yer almakta bu ismi bu ikegi Hüle(g)ü oğlan-ları turur ibaresi takip etmektedir. Daha sonra Ahmed Han'ın resmi gelmektedir. Bu resimden sonra yine Bu ikegi Hüle(g)ü oğlan-(ları turu)r» ibaresi gelmektedir.

İkinci sütundaki ilk daire boş bırakılmıştır. Buraya herhalde Özbek Han'ın oğullarından birisinin resmi yapılacak idi. Altta ise «bu Şeker bek, Cān-ı kızu ibaresi ile «Şeker Bek» resmedilmekte ve zikredilmektedir.

(Bk. Resim 13. Hazine, 32a) (Krs. Reşideddîn, 142b)

Reşideddîn'de v. 142b'de Farsça Şüret-i Aba(ka) Kan ve şu'be-i ferzendân u ve Mogolca Abağ-a Han uruğ-uğ-luğaban başlıkları ile Abaka Han yer almaktadır.

Şecerede ise ilki sütunda Abağ-a başlığı ile Abaka Han'ın minyatürü resmedilmiştir.

(Krs. Reşideddîn, 144b)

Reşideddîn'de v. 144b'de Farsça Şüret-i Keyhatu Han ve şu'be-i ferzendân u ve Mogolca K(e)yh(a)tu Han uruğ-uğ-luğaban başlıkları ile Keyhatu Han gelmektedir.

Şecerede ise Abaka Han'dan sonra Keyhatuu Han kılıcı ki-nndan yarı çekmiş bir tarzda resmedilmiştir.

İkinci sütunda ise Bu Sünbek (veya Süyünbek ?), Şeker bek kız-ı başlığı ile Sünbek (Süyünbek ?), altta ise Buu Halil Şultan Sünbek (Süyünbek ?), oğl-ı başlığı ile Halil Sultan yer almaktadır.

Bu sahifenin sağ alt köşesinde bir mühür yer almaktadır. Bu mühür Dr. Emel Esin tarafından el-âşıku b'illâh, Çin bin Ali M(uhammed) Şâh eşeri şeklinde okunmuştur. Bu ibareyi şu şekilde

tercüme edebiliriz. «Allah için seven, Ali Muhammed Şâh'ın oğlu Çin/Çın'ın eseri.» Böylece bu şecereyi yapan kişinin adı tespit edilebilmektedir. Mir Haydar Tilbe'nin Mahzenü'l-esrâr adlı meşhur mesnevisinin Uygur harfi üç nüshasından birisinin müstensihisi Ali Şâh Bahşı adını taşımakta idi. Mahzenü'l-esrâr müstensihisi Ali Şâh Bahşı ile, Timürlü Şeceresini yazan kişinin babası olan Ali Muhammed Şâh'ın aynı kişiler olduğu bugün ancak tereddütlü bir tahmin olabilir ve bu tahmin, ancak ileride edinebilecek yeni bilgilerin ışığı altında, kesinleşebilir.

(Bk. Resim 14. Hazine 32b) (Krs. Reşideddîn, 146b)

Reşideddîn'de v. 146'de Farsça Şüret-i Argun Han ve şu'be-i ferzendân u ve Mogolca Argun Han uruğ-uğ-luğaban başlıkları ile Argun Han gelmektedir.

Şecerenin son sahifesinde yer alan metin baştan eksiktir. Metin ... Han oğlan-ları turur ibaresi ile başlamakta ve ilk olarak Argun Han resmedilmektedir.

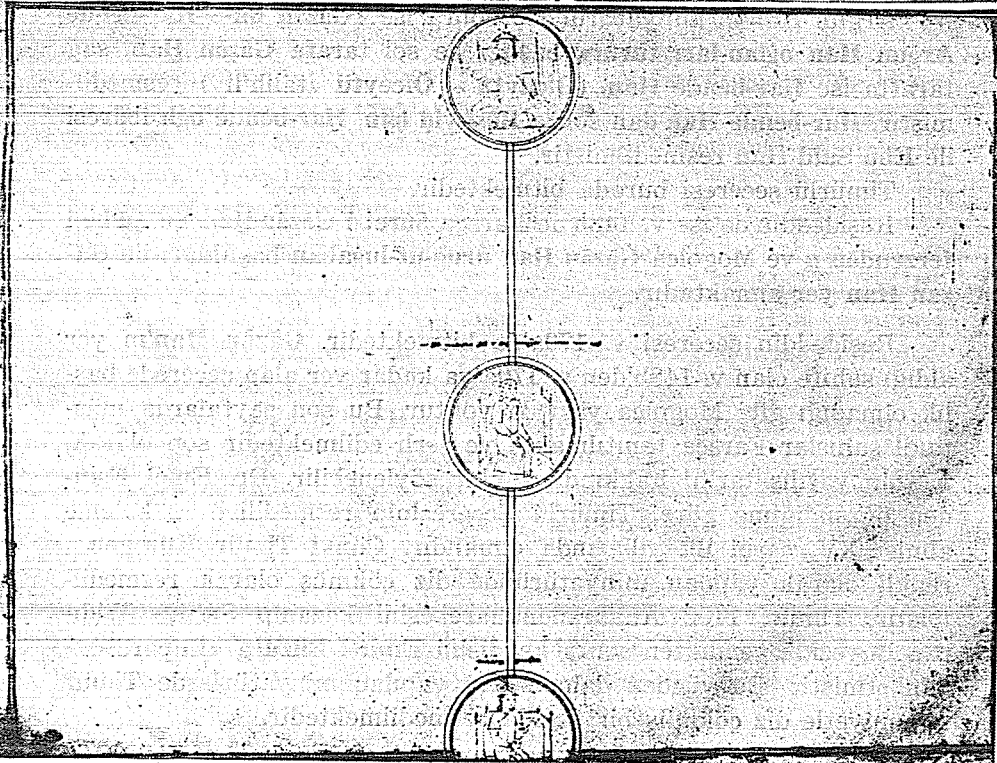
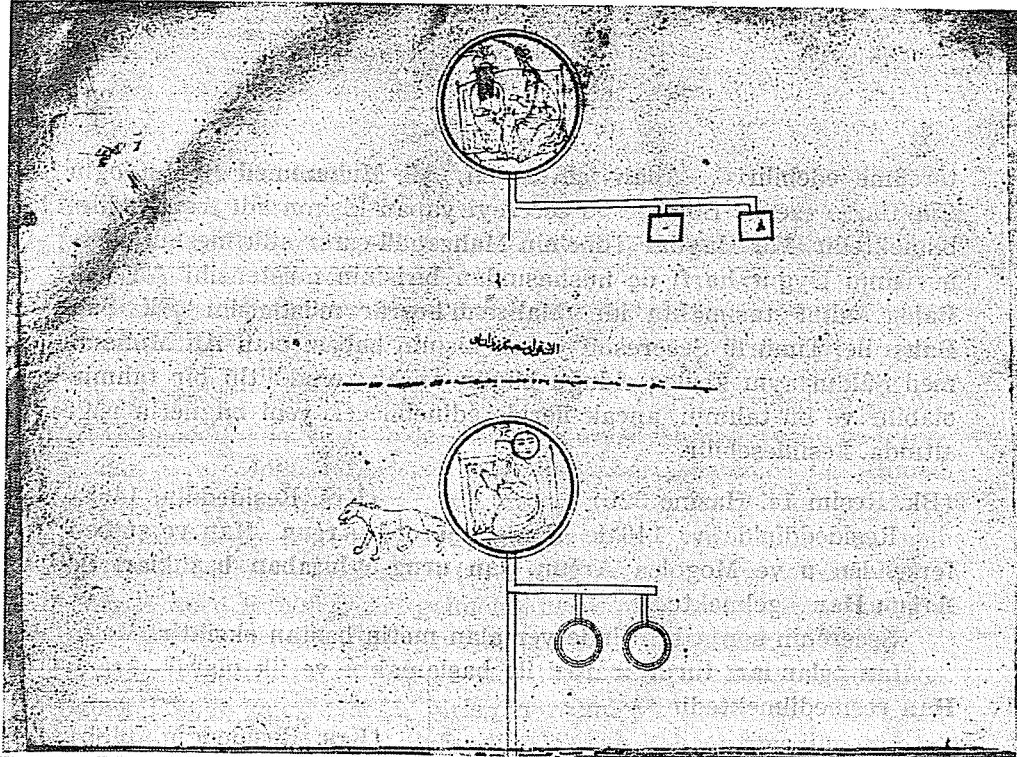
(Krs. Reşideddîn, 148b)

Argun Han'ın minyatüründen sonra ise «Gâzân bil-e Har-bende Argun Han oğlan-ları turur» başlığı ile sol tarafa Gâzân Han, sağ tarafta ise Har-bende Han (Olçaytu ~ Ölceytü «talih'li») resmedilmiştir. Har-bende Han'dan sonra Bûsayid han, Har-bende oğlu ibaresi ile Ebû Saîd Han resmedilmiştir.

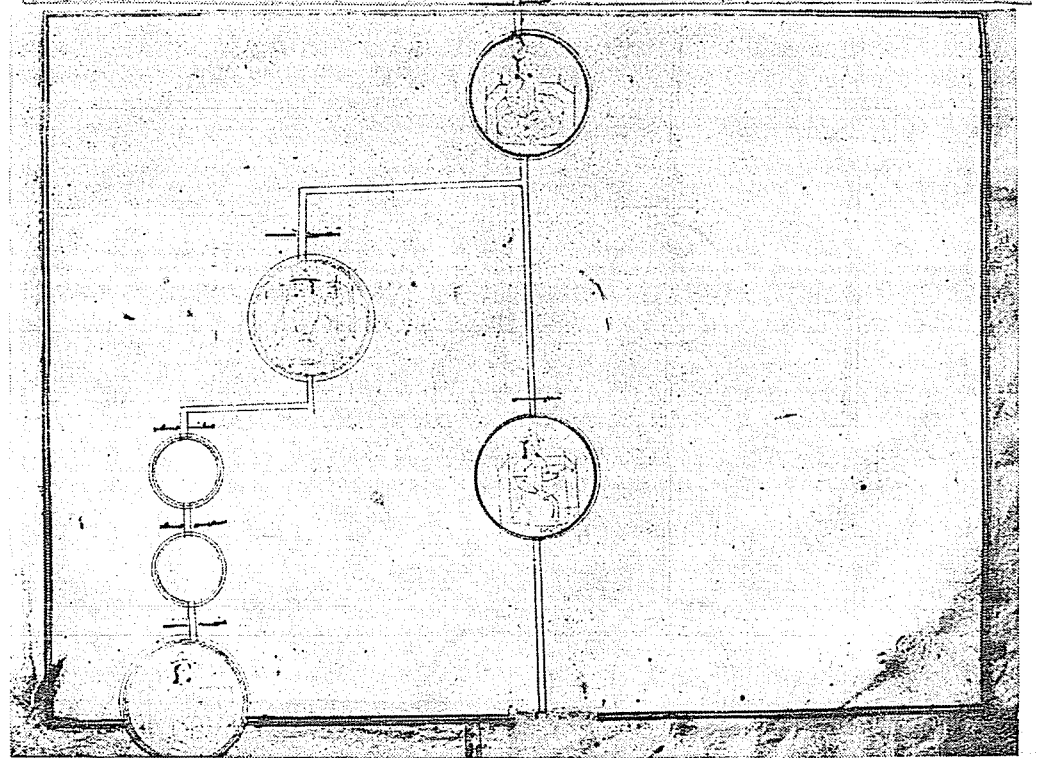
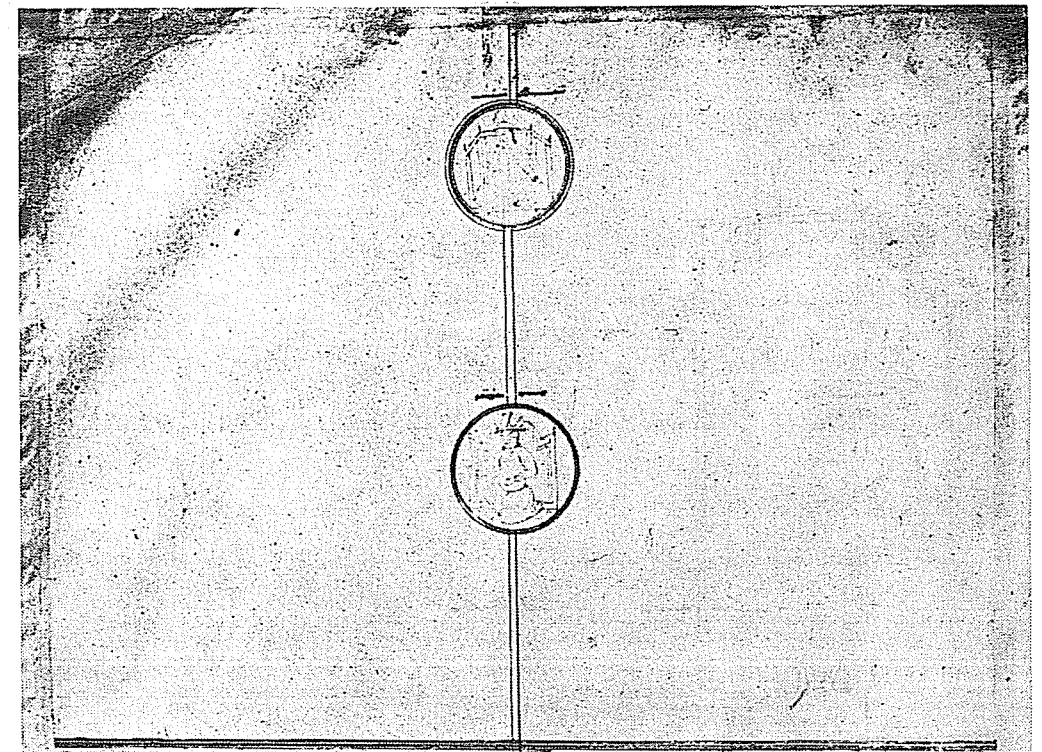
Timürlü şeceresi burada bitmektedir.

Reşideddîn'de ise v. 148b'de Farsça Şüret-i Gâzân Han ve şu'be-i ferzendân u ve Mogolca Gâzân Han uruğ-uğ-luğaban başlıkları ile Gazan Han yer almaktadır.

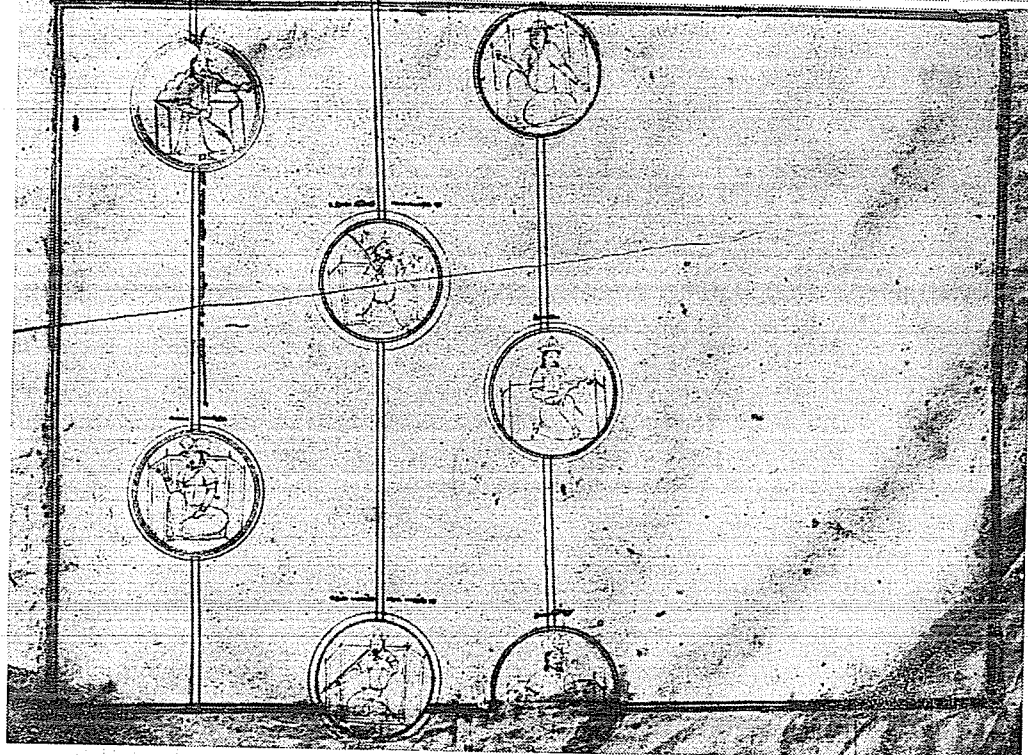
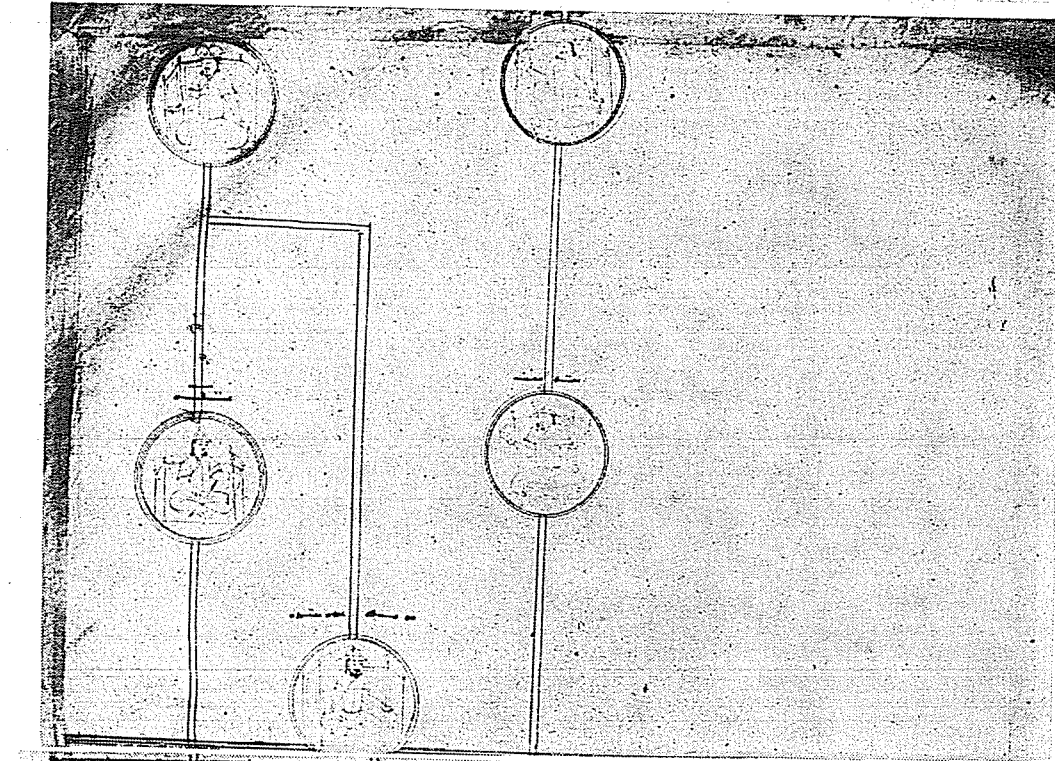
Reşideddîn şeceresi v. 170a'da bitmektedir. Gâzân Han'ın yer aldığı sahife olan v. 148b'den v. 170a'ya kadar yer alan şecerede başlık olmadığı gibi Mogolca yazı da yoktur. Bu son sayfalarda müstakil şahıslar Farsça tanıtılmakta ve şerh edilmektedir son olarak, metnin yazılış tarihi hakkında şunlar söylenebilir. Dr. Emel Esinden öğrendiğime göre, Timürlü Şeceresinin resmedilişi ve kaleme alınışı XV. asrın ilk yıllarında olmalıdır. Çünkü Timür Küregen, renkli olarak yapılan minyatüründe diz çökmüş olarak resmedilmiştir. Timür, 1402 Ankara muharebesini kazanıp Sultan Yıldırım Bâyezîd'i yendikten sonra kendisini Emîr-i Büzürg «İmparator» ilân etmiştir. Bu yüzden daha sonra yapılan minyatürlerde Timür umumiyetle diz çökmüş bir tarzda resmedilmektedir.

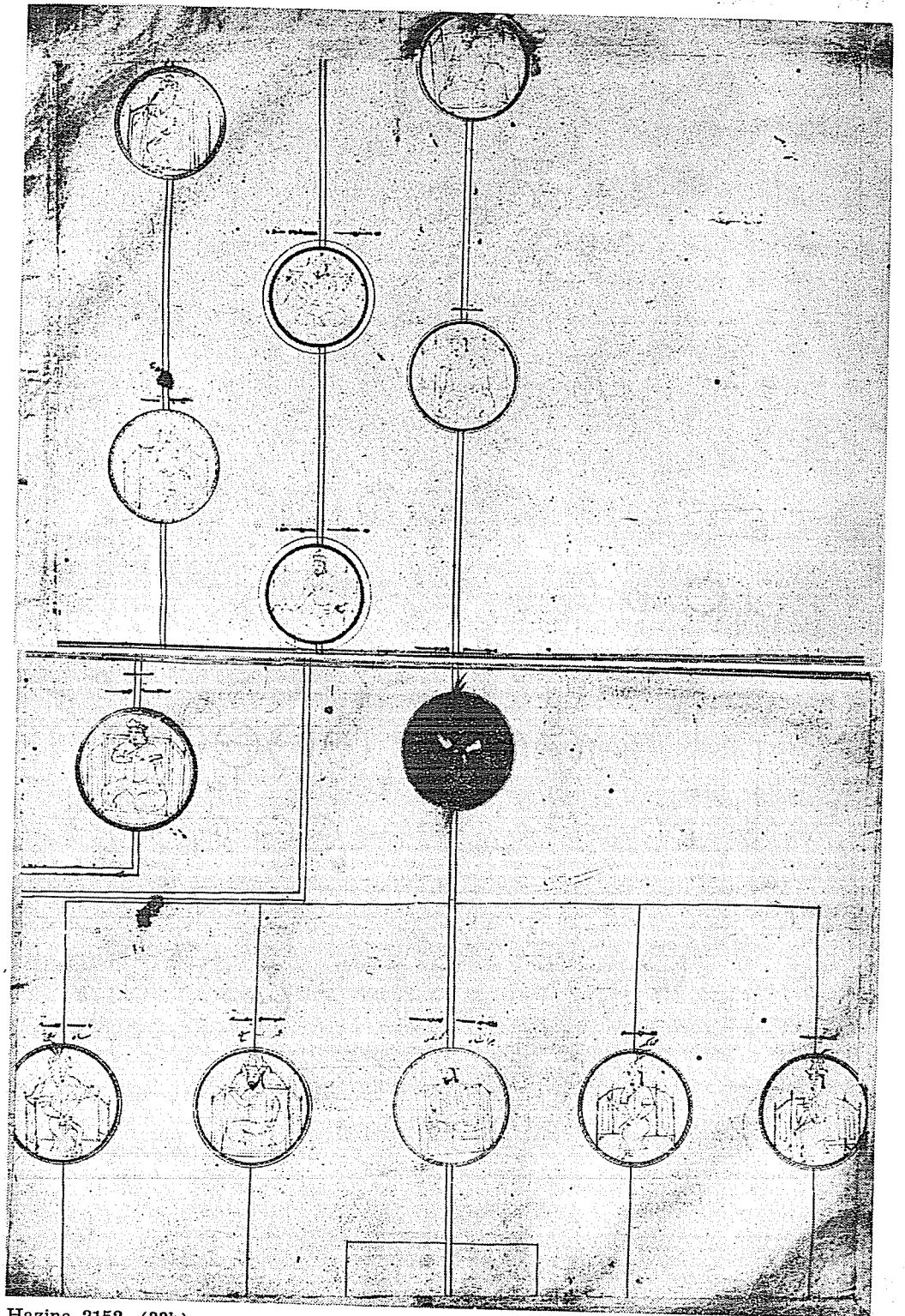
Hazine 2152, (37a)

Hazine 2152, (43b)

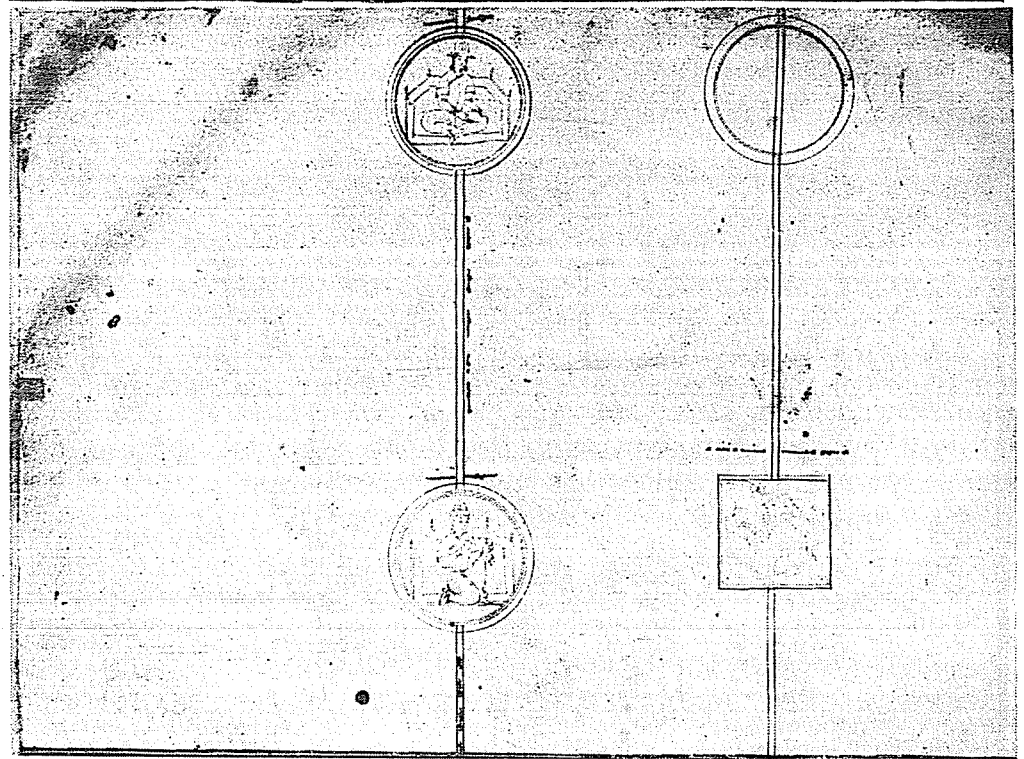
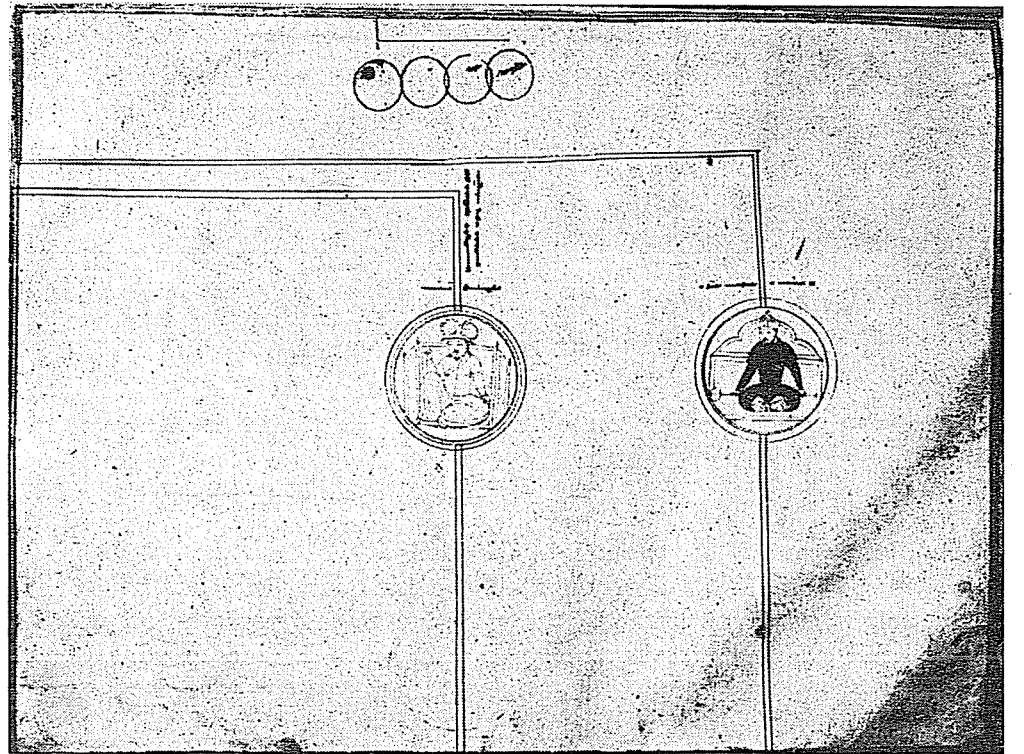
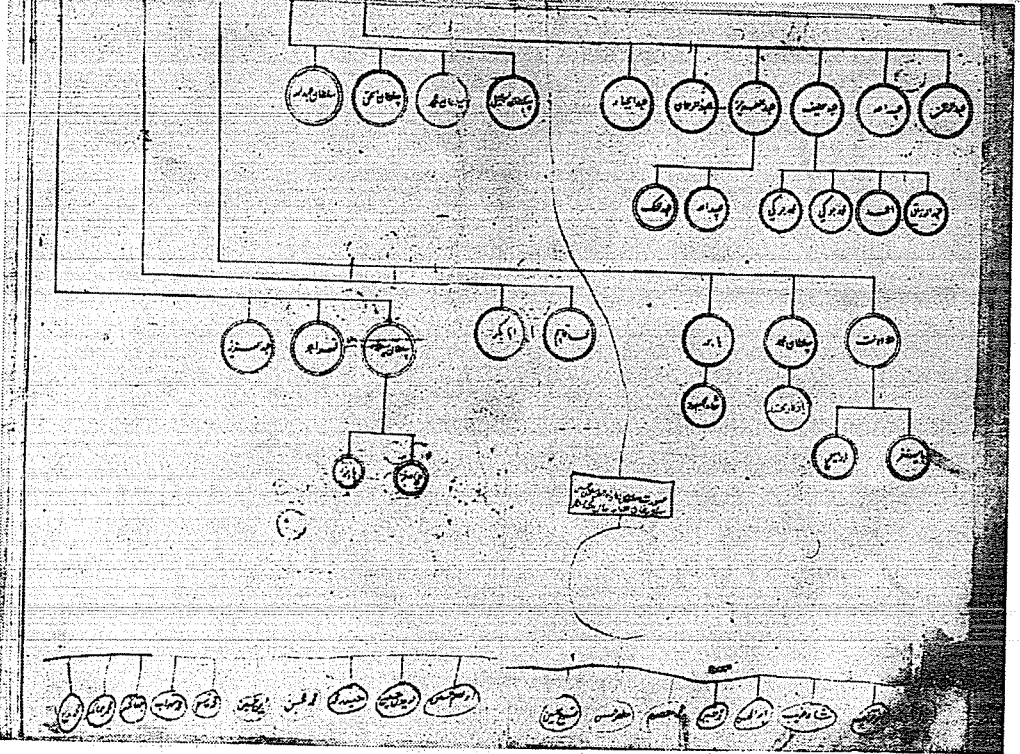
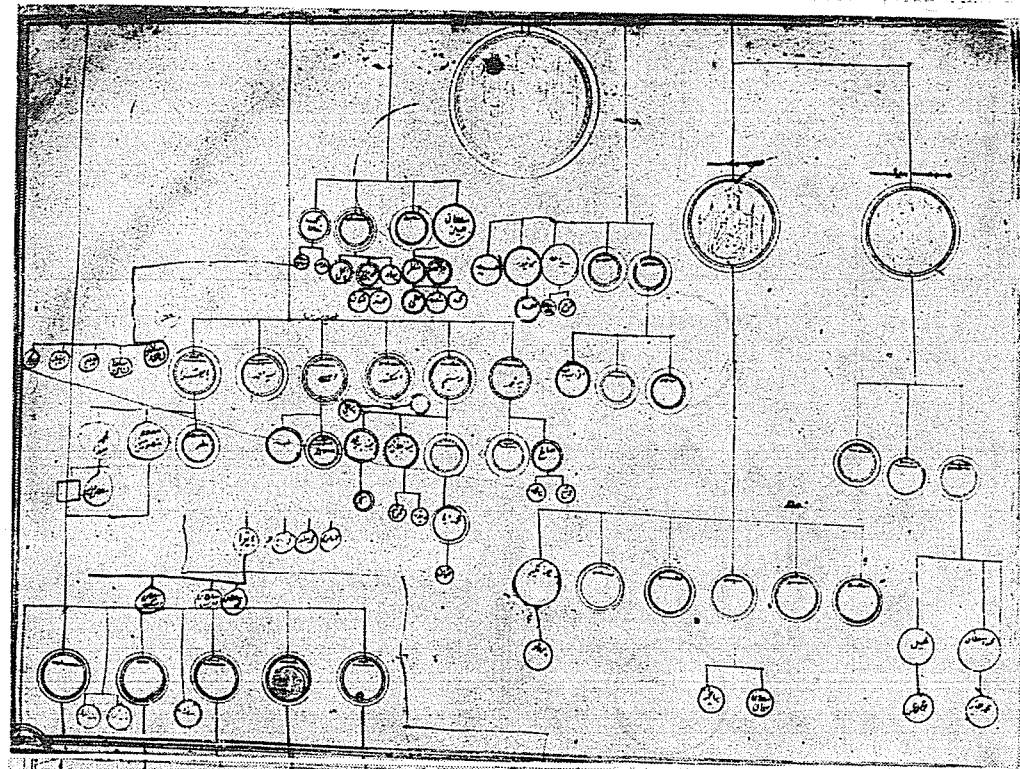

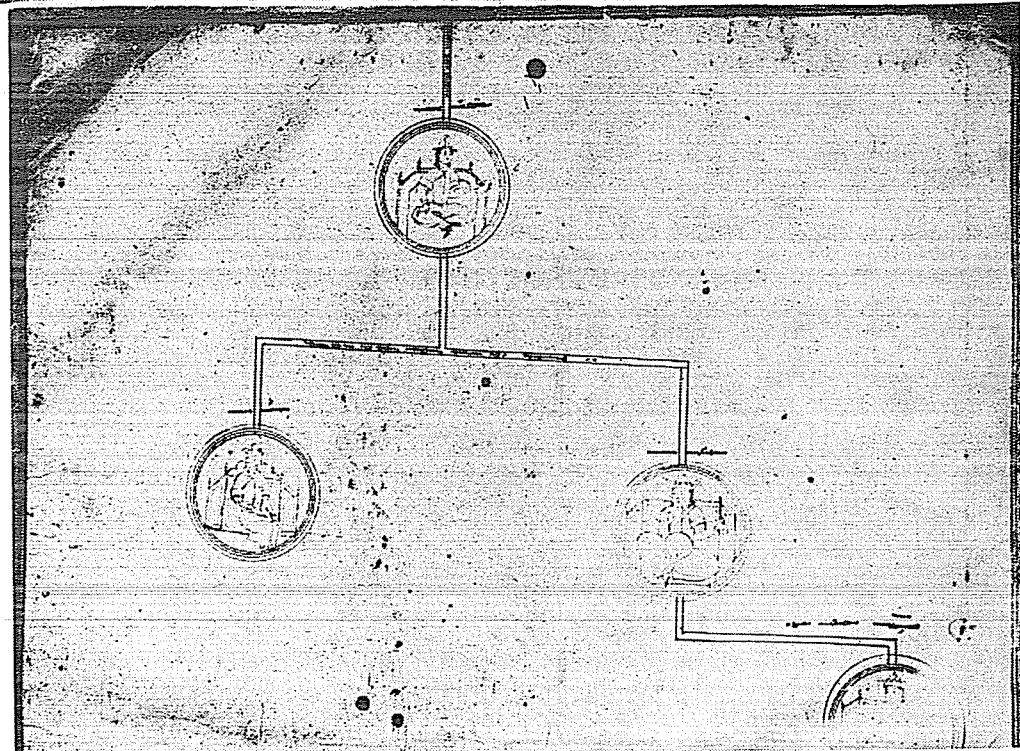
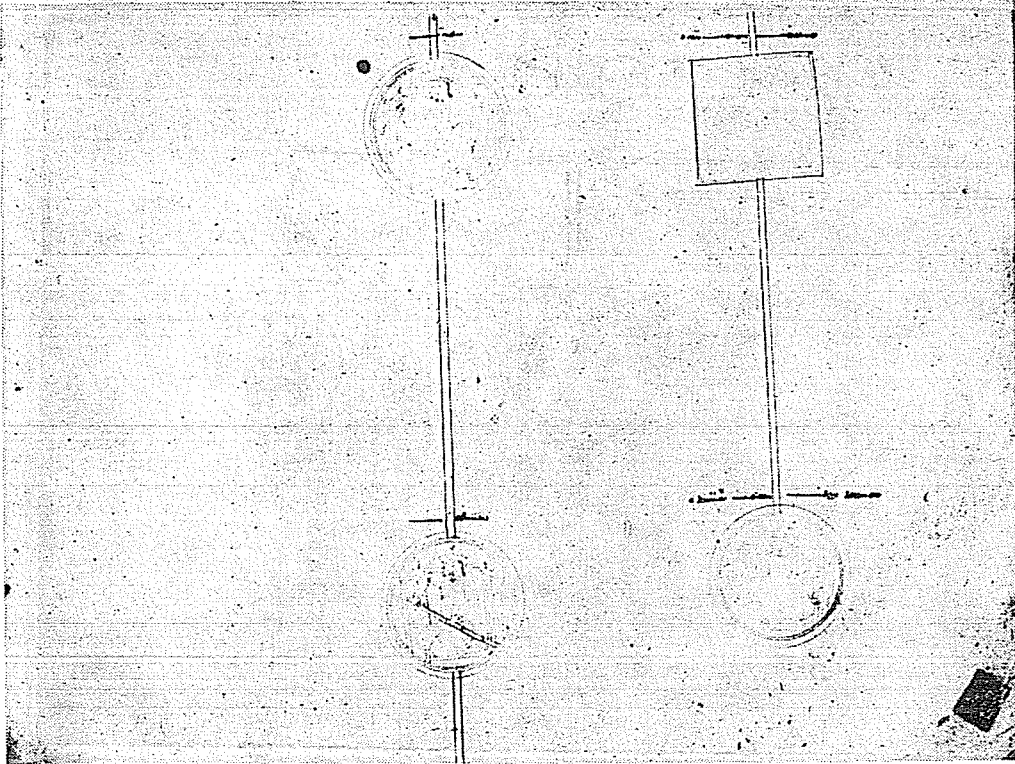
Hazine 2152, (36b)

Hazine 2152, (33b)

KÜTAHYA ÇİNI-KERAMİK SANATI VE TARİHİNİN YENİ BULUNTULAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ *

Faruk ŞAHİN

Kütahya'da 1979 ağustosunda, Cumhuriyet Caddesi ile Balıklı Caddesinin keşiştiği noktada, Karagöz Paşa Camii güneybatısında, ana cadde üzerinde yapılan P.T.T. kanal hafriyatı sırasında elde edilen buluntular, Kütahya keramik sanatı ve tarihi açısından bazı önemli noktaları aydınlığa kavuşturmuştur.

Osmanlı Türk çini-keramik sanatının üç ana devrine ait çok sayıda parçaların bulunduğu bu hafriyat sahası, Kütahyanın eski yerleşim merkezi içinde ve eski çini atelyelerinin bulunduğu mahallelerin keşiştiği noktadadır¹. (Plan 1) 2 x 1,5 m. olan hafriyat sahasından ele geçen buluntular, Osmanlı Türk çini-keramik sanatının tarihi gelişimine paralel olarak, en alt katmandan başlayarak sıra ile elde edilmiştir. Böylece bulunan parçaların tarihi değeri ve değerlendirilmesi kolaylıkla sağlanabilmiştir.

İlk Devir Osmanlı Keramikleri : 14. yy.

İlk devir Osmanlı keramiklerini, ilk buluntu yerine göre literatürde Milet işi keramikler olarak tanımaktayız². Bu grup çinilerin yapım merkezinin Milet olabileceği fikrini K. Otto-Dorn ortaya atmıştır³. Oktay Aslanapa'nın İznik'te yaptığı kazılar sırasında, çök-

* Kap-kaçak (evani) yi duvar çinisinden ayırmak için keramik terimi kullanılmıştır.

1 Evliya Çelebi: Seyahatname. Cild: 9 Sayfa: 19.

2 F. Sarre: «Die keramik der Islamisch zeit von Milet» Berlin, 1935 Sayfa: 69.

3 K. Otto-Dorn: Türkische Keramik. T.K.K. basımevi. Ankara 1957. Sayfa: 88.